

ДВОРЕЦЬКИЙ

ОПОВІДАННЯ

Була осінь, коли я прибув до англійського маєтку Даверіл-хол. Дорога з Лондона до цього старовинного замку, який велично підіймався серед мальовничої місцевості, забрала у мене півдня.

Замок стояв у величезному парку з розгалуженою системою старовинних симетричних алей. Сам будинок, здавалося, планували з таким розрахунком, щоб вразити відвідувача, приголомшити його, вселити в нього смирення й приниженість, щоб він, опинившись, нарешті, перед його світлістю лордом Даверілом, відчув себе жалюгідним черв'яком.

Завданням людини, що зустріла мене у вестибюлі замку, безперечно, було вселяти кожному, хто переступав цей поріг, почуття власної



неповноцінності. Ніколи раніше я не зустрічав людини, такою мірою сповненої почуття власної значущості й урочистої серйозності. На великому обличчі з трохи набряклими повіками наче застиг вираз незворушного спокою і зверхності. Бакенбарди у цього чоловіка були, як у Філеаса Фогга — героя роману «Навколо світу за 80 днів».

Він стримано привітав мене, вклонившись, як належало, — не нижче ані на міліметр. Обличчя — та сама незворушна маска. Авжеж, йому цілком вдалося продемонструвати всю міру недоброзичливості, що її викликала у нього моя особа.

Глянувши на мене, немовби оцінюючи, він, очевидно, зробив висновок, що я не заслуговую на увагу.

В Лондоні спеціально для цієї поїздки я роздобув нову костюмну пару. Костюм той, як на мене, був дуже дорогий і елегантний. Тепер я вже так не вважав. Може, вати в плечах замало (а може, забагато?), може, гудзиків не стільки, як треба. Та як би там не було, ясно одне — щось не так. І це мене дуже бентежило.

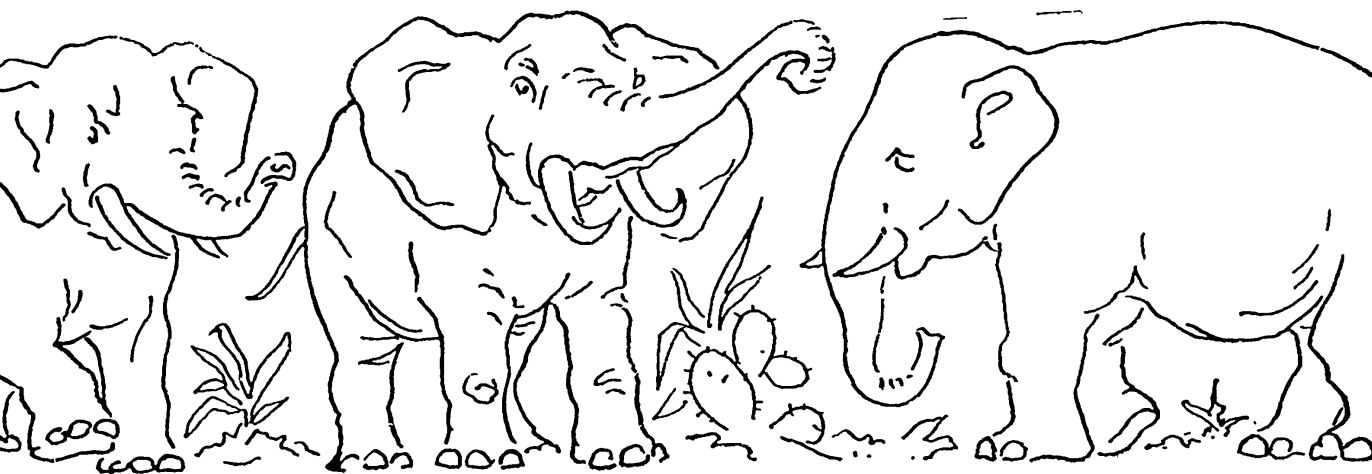
Я назвав своє прізвище і пробурмотів іще щось: мовляв, той художник, якого...

— На вас чекають, сер,— убивчо байдуже вимовив він.— Служник покаже призначену для вас кімнату. Коли будете готові, з вами розмовлятиме його світлість.

Він дав служникові знак, і той, підхопивши мою валізу, повів мене кудись нагору широкими некрутими сходами.

Вже за кілька годин перебування в Даверіл-холі я знав, що людина, яка зустріла мене у вестибюлі замку — головна персона в домі. Це був дворецький. Він цілком відповідав моєму уявленню про англійського дворецького. Саме такий він і мусить бути.

Майже всі славнозвісні речі, що їх мені довелося побачити в своєму житті, якоюсь мірою розчарували мене. Вони ніколи не відповідали тим уявленням, які склалися у мене до того, як я їх побачив. Собор Петра з близької відстані не виглядає таким величним, як я сподівався. А Ейфелева вежа і хмарочоси Нью-Йорка взагалі не такі вже й високі. А щоб Кругла вежа справила на вас належне враження, треба попередньо ознайомитися з безліччю цифрових даних і порівнянь. Усі європейські пам'ятки старовини взагалі не зовсім такі, якими я їх собі уявляв. А от англійський дворецький не розчарував. Він саме такий.



Як і слід було сподіватися, звали його Джеймс. Інше ім'я було б немислиме. Ніхто в Даверіл-холі не міг перевершити Джеймса в гордовитості. Ну, звичайно, сам лорд Даверіл дуже поважний і величний із своїм моноклем і незворушним спокоєм. І все-таки... Я не знаю, скільки предків лорда Даверіла мешкало до нього в Даверіл-холі, але я довідався, що Джеймсові предки споконвіку служили тут дворецькими.

Отже, Джеймс із своєю поважністю й солідністю немовби втілював у собі весь досвід попередніх поколінь.

— Джеймс покаже вам дитячу кімнату, — сказав, закінчуючи розмову, лорд Даверіл. — Я сподіваюсь, робота ваша буде успішною. Леді Даверіл бачила ваші картини в Лондоні й дуже хвалила їх.

Коли я жив у Лондоні, то дістав якоесь замовлення на декоративний розпис дитячої кімнати. Я намалював на стінах джунглі, де розгулювали слони, жирафи, носороги. Це була цікава робота, вона давала мені велику втіху. Цілком зрозуміло, що думки щодо моєї праці розділилися. Були педанти, які твердили, що звірі ці не мають ніякого стосунку до зоології і навряд чи сприятимуть вихованню у дітей правильного уявлення про світ тварин. Та, на щастя, були й інші, котрі міркували інакше. Серед них була і леді Даверіл, а це мало неабияке значення, бо її всі поважали і до її оцінок прислухались.

Вона довго розглядала моїх слонів у лорнет, потім похвалила мене й запропонувала приїхати в Даверіл-хол і розмалювати дитячу кімнату замку. Батько леді Даверіл свого часу полював на диких звірів у Африці, й вона сподівалася, що намальовані мною тварини спонукають її малолітніх синів наслідувати благородний приклад діда. Щоденне споглядання моїх слонів, як вона вважала, викличе у її дітей непереборне прагнення винищити якнайбільше представників цього могутнього виду.

Я, звичайно, з радістю погодився на її пропозицію. Те, що леді Даверіл визнала мою роботу вдалою, мене дуже потішило. І я вирушив до Даверіл-холу, не маючи ще навіть уявлення, що то за дивовижне й знамените місце.

Вранці, коли я спускався з своєї кімнати, перше, що привернуло мою увагу, був Джеймс. Він стояв у холі й тримав над каміном круглий твердий капелюх-котелок. Стояв непорушно з такою урочистою міною, наче здійснював якийсь містичний релігійний обряд. Я не міг стриматися й запитав, що він робить. Не повертаючи голови, Джеймс відповів: доводжу до належної температури капелюх його світлості.

Щодня, точно о десятій ранку, лорд Даверіл вирушав на прогулянку в парк. І точно за п'ять хвилин до десятої дворецький починає «доводити» капелюх лорда до температури, потрібної такій поважній голові.

В домі все перебувало під недремним наглядом Джеймса. Під час трапези він завжди стояв біля дверей, ні на мить не випускаючи стіл з поля зору. Ледь помітними рухами голови він диригував слугами, що подавали страви. Вираз його обличчя під час цієї церемонії промовисто свідчив, що мене він зараховує до тієї категорії людей, які можуть вправніше орудувати у себе на батьківщині гарпуном і списом, ніж у товаристві цивілізованих людей — ножем і виделкою.

В домі гостювало багато людей. Всілякі вельможні друзі й родичі. За столом точилася жвава розмова.

Лорд був такий люб'язний, що навіть заговорив про Швецію, яка, як він вважав, була столицею Копенгагена. А мій сусіда, сивобородий полковник, зацікавлено розпитував мене про вікінгів і ніяк не хотів вірити, що мої співвітчизники вже давно не здійснюють морських нападів.

Кожного разу, коли я починав щось говорити, мені здавалося, що Джеймс пильно стежить за мною і в душі засуджує за те, що я наважуюся відкривати рот у такому вишуканому товаристві.

Дама, що дуже цікавилася літературою, герцогиня або щось подібне до того, теж була надзвичайно люб'язна зі мною.

— О, мистецтво! — вигукнула вона. — Що то є мистецтво!

І всі значущо захитали головами, в захваті дивлячись на неї. І звичайно ж, то на мою честь вона повела мову про датського письменника Хенре Іпсена.

— Адже ви знаєте Іпсена, правда ж? — звернулася вона до лорда Даверіла. Його світлість глибокодумно кивнув головою.

— Пригадую, пригадую, це той, що написав якусь музику, — сказав він.

Я вирішив, що за такої ситуації мушу підтримати літературну розмову і згадав Бернарда Шоу. Виголошуючи свій монолог, я не звернув уваги на те, яка абсолютна тиша запала після того, як я вимовив це ім'я. Я говорив і говорив, захопившись і не помічаючи поглядів, спрямованих на мене.

Нарешті, лорд нахилився в мій бік і, дивлячись на мене в монотонно, гостро мовив:

— Даруйте, вам, певно, невідомо, що містер Шоу соціаліст.

Я зауважив, як збентежилося товариство, почувши це слово.

Джеймс на мить зупинив на мені погляд, немовби кажучи, що хто-хто, а він, Джеймс, давно знає, я тип небезпечний, напевне ховаю бомбу у своїй валізі і приїхав сюди для того, щоб висадити в повітря Даверіл-хол разом з його світлістю й міледі, але він, Джеймс, перешкодить моїм підступним планам.

Робота моя йшла добре. На стінах дитячої кімнати з'являлося чимраз більше слонів. Один служник тримав скриньку з фарбами, другий держав драбину. Обидва були поважні й серйозні, проте не витримували ніякого порівняння з Джеймсом, який час від часу приходив до нас і з погано прихованою зневагою розглядав моїх слонів. Він і сам скидався на чудового білого дресированого слона, з тих, що поважно й урочисто виступають поперед короля Сіаму.

Якось лорд Даверіл люб'язно запропонував мені подивитися зібрання картин у замку.

— Якщо вам цікаво, я охоче покажу вам нашу колекцію. У мене є картини, трохи відмінні від тих, які нинішні художники вважають високим мистецтвом. Я вважаю, що картина мусить бути схожа на те, що вона зображує. Ось, наприклад, погляньте на того коня, це справді кінь, він схожий на справжнього, і зовсім не блакитний, як той, що я його бачив якось на виставці так званого сучасного мистецтва.

І лорд Даверіл почав детально розповідати про особливості порід коней, зображених на картинах.

В цьому зібранні було дуже багато картин із зображенням коней. Покірливі, яких ласкаво поплескують дами в довгих рукавичках, чи га-

рячі, з вершниками в червоних фраках у сідлі. Маленькі поні, на яких їдуть чистенькі біляві діти.

Ми повільно посувалися величезною галереєю, і, забачивши якусь нову картину з конем, я починав бурмотіти щось, що мало виражати мій захват.

Ми вже наближалися до довгого ряду темних портретів знатних прадідів його світлості, коли до нас приєднався Джеймс. Він майже впритул підійшов до лорда й зареготав: «Ха-ха-ха! Ха-ха-ха!»

Лорд здивовано глянув на свого дворецького — він був ошелешений.

— Англія чекає, що всі слони виконають свій обов'язок! — Джеймс звертався тепер до мене. Я помітив, що він дуже збуджений і зовсім не схожий на того коректного й незворушного дворецького, яким я його знав. Джеймс був блідий, очі його гарячково палали. Враз він ухопив мене за лацкан піджака й прокричав:

— Англія чекає, що всі слони виконають свій обов'язок!

Рвучко повернувшись, він гордо відійшов.

— Здається, трохи перебрав...— тільки й спромігся сказати лорд. Після короткого замішання огляд темних портретів предків тривав. Все це забрало багато часу, і я добре-таки втомився. Слухаючи довгі й нудні теревені лорда про кожного Даверіла, я невідступно думав про Джеймса.

Раптом до нас квапливо підійшов служник і, заїкаючись від хвилювання, промовив:

— Мілорд! Джеймс... Я хочу сказати... Джеймс збожеволів!

— Ну,— сказав лорд Даверіл.

— Він зараз у вітальні... Тій, де зберігається старовинна порцеляна.

— Ну,— повторив лорд Даверіл.

— Він б'є порцеляну...

— Ну...

— Він узяв із собою шість пляшок віскі.

— Мого віскі?

— Так, найкраще віскі вашої світлості. Ми боїмося зайти туди. У нього револьвер.

— Заряджений?

— Так, мілорд. І він весь час стріляє.

— Ну.

Це була єдина відповідь лорда на це подиву гідне повідомлення.

Служник стояв, очікуючи, та оскільки більше нічого не було сказано, він сам наважився запитати:

— Що ваша світлість накаже робити?

— Викликати поліцію!

Коли служник вийшов, лорд Даверіл промовив:

— Дуже, дуже прикро; авжеж, я вважаю, що все це дуже прикро.

І більше ні слова. Здавалося, всі якимось без слів домовилися не згадувати про цю подію, удаючи, ніби нічого не сталося. З мого боку було б дуже нетактовним щось питати чи говорити про те, що поважний дворецький Даверіла шаліє з револьвером у руці в оточенні пляшок з віскі та колекцій старовинної порцеляни.

А Джеймс справді шалів. З вітальні весь час долинали постріли,

брязкіт битого посуду, і то не просто посуду, а старовинних, рідкісних порцелянових сервізів.

Судячи з того гармидеру у вітальні, Джеймс не вважав за потрібне якомсь обмежувати себе. Безперечно, він збожеволів. Так часом слухняний, дресирований слон без видимої причини шаленіє, стає диким і невгамовним. Очевидно, це раптово прорвалося й вибухнуло невдоволення, що приглушувалося протягом багатьох років. Це був протест проти багатовікової дресировки. Очевидно, десь глибоко під зовнішньою коректністю й покірливістю збереглася крапля людського, яка тепер під впливом кількох пляшок віскі рішуче й бурхливо заявила про себе.

Вперше я відчув симпатію до Джеймса. Виявляється, ця дивна істота була людиною.

З найближчої округи прибули двоє височенних полісменів, двоє типових англійських боббі.

Їм змалювали ситуацію, вони закивали головами: мовляв, розуміємо.

— Він стріляє, весь час смалить з револьвера.

— Ясно,— відгукнулися полісмени.— Стріляє, значить.

А тим часом, замкнувшись у вітальні, Джеймс шаленів. Він бив, трощив, стріляв.

— Туди ніяк зайти,— сказав один з полісменів.

— Авжеж, це неможливо,— потвердив другий.

— Треба чекати, поки він видихнеться.

І вони посідали на канапі — чекати, чим усе це кінчиться.

Наступного ранку полісмени сиділи на своєму місці, втупивши очі просто себе.

Якщо не брати до уваги шуму й брязкоту, що долинав із вітальні, в домі усе йшло своїм звичаєм. Точно о десятій лорд Даверіл вирушав до парку на звичайну ранкову прогулянку. За п'ять хвилин до цього служник у вестибюлі «доводив» перед каміном капелюх його світлості до належної температури. Звичайно, він не міг зробити це так само добре, як Джеймс, проте намагався в усьому наслідувати дворецького.

День минув без змін. Здавалося, в замку навіть забули про існування Джеймса. Але наступного ранку усіх в домі розбудив страшний гуркіт. Немовби сотні зібраних до купи тарілок було враз розбито на друзки.

За хвилину гуркіт повторився. Із спалень визирали налякані обличчя. З'явилася леді Даверіл у пантофлях, роздратована й сердита. Лорд у нічному шовковому ковпаку, стомлено подивившись у монюкль, докірливо спитав:

— А це іще що таке?

— У нього вивітрюється хміль,— відповів один з полісменів.

— Тепер він там наводить лад,— додав другий.

Полісмени не помилились. Джеймс справді згрібав усі черепки до купи й викидав їх — певно, вже цілком свідомо — у вікно.

Усі зітхнули з полегкістю і пішли спати.

Вранці двоє флегматичних полісменів зникли. О 9.55 Джеймс стояв у вестибюлі і грів перед каміном капелюх його світлості. Поважний і незворушний, він стояв тут, наче не мав ніякого стосунку до

того, що допіру діялося у вітальні. На його спокійному обличчі наче застиг вираз зверхності. На мене він дивився стримано-недоброзичливо.

Коли годинник вибив десяту, лорд Даверіл узяв у Джеймса «доведеного» до належної температури капелюха і вирушив у парк на прогулянку. Знову тут панував лад.

Ніхто не згадував про те, що сталося. Лорд нічим не виказував, що має намір торкнутися цієї делікатної теми. Говорити про такі речі тут не у звичаї.

Через кілька днів після того всього я попрощався з Даверіл-холом, залишивши своїх слонів на стіні дитячої кімнати — для заохочення маленьких лордів, які, коли-небудь ставши великими мисливцями, прославлять стару Англію.

Прощальний кивок Джеймса був стриманий і холодний, він промовисто говорив про ту зневагу, що її Джеймс відчував до мене. Але я відчував до Джеймса симпатію. Я певен, що він тепер сам усвідомлював, що, попри все, був людиною тоді, коли з револьвером у руці і в компанії пляшок з віскі бив на друзки фамільну порцеляну Даверіл-холу.

З датської переклали
В. МОРОЗОВА та П. ІВАСЕНКО